

У СІЧНІ 2017 РОКУ ВИПОВНИЛОСЯ 395 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОГО ДРАМАТУРГА МОЛЬЄРА (1622-1673)

ЛІТЕРАТУРА КЛАСИЦИЗМУ

Мольєр. «Міщанин-шляхтич»

ФРАГМЕНТ ПІДРУЧНИКА «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. 8 КЛАС» ЗА НОВОЮ ПРОГРАМОЮ

Валентина СНІГІРЬОВА, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної Академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, м. Київ

КЛАСИЦИЗМ

*Сюжет високий ви обрали чи жартливий –
Уму коритися повинні завжди співі,
Бо римі з розумом не слід ворогувать.
Вона – невільниця і мусить послух мать.*
Нікола Буало

1. Який вплив мав французький абсолютизм на розвиток культури і літератури?
2. Візьміть участь у підготовці проєктів:
 - живопис класицизму і рококо (долучіть репродукції картин Н. Пуссена, Ж.-Л. Давида, О. Фрагонара, А. Ватто, Ф. Гойя);
 - музичне мистецтво XVII–XVIII ст. (з використанням аудіозаписів органної музики І. Баха, музичних творів В. Моцарта).
 - архітектура класицизму (з демонстрацією світлин перлин світової архітектури – Версаль, Лувр тощо, і вітчизняної, наприклад, Червоного корпусу Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, сакральних споруд України: костелу Св. Олександра в Києві, Миколаївської церкви в с. Диканька Полтавської області, Спасо-Преображенського кафедрального собору в м. Дніпро та ін.).

Класицизм – перший загальноєвропейський літературно-художній напрям², для якого характерно суворе дотримання певних норм і правил.

Класицизм виник в Італії в XVI столітті, поступово поширився в усій Європі, але найвищого розквіту досяг у XVII столітті у Франції. Термін *класицизм* утворений від латинського слова *classicus* – зразковий. Класицисти наслідували зразки античного (класичного) мистецтва, дотримувалися норм, викладених у працях давньогрецьких і римських авторів (Аристотеля і Горация).

Розвиток класицизму пов'язаний зі зміцненням французької абсолютної монархії, що сприяла розквіту всіх сфер життя, зокрема культури і літератури. Абсолютизм вносив організованість і

впорядкованість у суспільну й культурну діяльність, зміцнював єдність національної держави з обов'язковими для всіх законами. Життя в державі суворо нормувалося, тобто підпорядковувалося системі правил.

Кардинал Рішельє контролював виконання законів у державі, а за дотриманням правил у літературі він доручив стежити створеній ним Французькій академії. У 1674 році французький поет, критик і теоретик класицизму Нікола Буало узагальнив правила класицизму в поетичній формі, назвавши свій твір «Поетичним мистецтвом». Що ж стало підґрунтям класицизму?

Класицисти вірили в могутність розуму, в його здатність змінити на краще не тільки людину, а й суспільство. Завдання літератури і мистецтва вони вбачали у благодатному впливі на людський розум. Класицисти вважали, що твір мистецтва, літератури – плід не таланту, не натхнення, не художньої фантазії, а цілкового підкорення велінням розуму:

*«Любіть же розум ви! Нехай він тільки сам
Принадність і красу утворює пісням»,*
– ось чого вимагав Буало від письменників.

Учення про розум визначало особливості творів класицистів, у яких обов'язок завжди був вищим за людські почуття, державні інтереси – вищими за особисті бажання. Конфлікт класицистичної драми – боротьба між розумом, обов'язком перед державою і почуттями, особистими інтересами, пристрастями. Як не вирішувався б цей конфлікт – перемогою розуму і обов'язку чи перемогою пристрастей, – *тільки герой, який ставить свій обов'язок перед державою вище приватного життя, є ідеалом у класицистів*. Звідси – поділ героїв на позитивних і негативних.

Догмою класицизму є і *дотримання зразка*. Класицисти вважали, що лише в мистецтві античності створений справжній, досконалий ідеал, що він незмінний, і завдання письменника – наслідування зразків, що цінувалося вище оригінальної творчості. Трагедії Есхіла, Софокла, Евріпіда,

комедії римських поетів Теренція і Плавта – ось на кого рівнялися французькі класицисти. Але запозичуючи античні сюжети і образи, класицисти порушували у своїх творах гострі проблеми того часу, а в образах героїв з античними іменами легко вгадувалися люди XVII–XVIII століть.

Головними особливостями художнього твору, що свідчать про «добрий смак» його автора, було визнано гармонію і відповідність частин, стрункність композиції, простоту сюжету, ясність і чіткість мови.

Таким чином, основою класицизму є три складники: розум, зразок і художній смак.

Дотримуючись цих правил, класицисти створювали характер героя як носія якоїсь однієї риси чи пристрасті. «У Мольєра скнара скупий – і тільки...», – писав про цю особливість французького класицизму Олександр Пушкін. Інші герої представляють звичаї, в яких діє характер – головний герой.

Згідно з названими особливостями класицизму, жанри розподілялися на «високі» і «низькі», «головні» і «неголовні».

До «високих» жанрів належали трагедії, епічні поеми, оди, гімни. У них зображувалося життя держави, королівського двору, битви, перемоги, релігійна і міфологічна історія, громадянські звичаї. Герої – монархи, придворні, античні персонажі, подвижники віри. Мова – урочиста, прикрашена пишними епітетами і порівняннями («високий штиль»). Такими були трагедії Корнеля і Расіна.

«Низькі» жанри – комедії, сатири, байки. У них показано життя приватних осіб, народний побут. Герої – звичайні люди, які говорять просторіччям («низький штиль»). До низьких жанрів зверталися комедіограф Мольєр, байкар Лафонтен і поет Буало, які прославили Францію і французьку літературу.

Особливе місце в літературі класицизму відведено правилу «трьох єдностей»: дії, місця і часу. Прагнучи до правдоподібності, тобто до «наслідування природі», письменники широко використовували «єдність місця»: дія мала відбуватися в одному місці (наприклад, у палаці). Глядачі, перебуваючи в театрі, жили тим, що відбувалося на сцені. «Єдність часу» означала, що дія мала вкладатися в одну добу. Домагаючись простоти і ясності змісту, письменники будували п'єсу на одній сюжетній лінії. Глядачі мали повірити, що вони спостерігають не за грою, а живуть одним життям з акторами.

Таким чином розвивається й оформлюється літературний напрям, що отримав назву класицизм.

Із Франції класицизм поширився в інші європейські країни. Розвиваючись, він набував характерних рис тієї чи іншої національної літератури.

Завдання і завдання

1. Яке значення терміну «класицизм»?
2. Чому класицисти підтримували абсолютизм у Франції? Згадайте факти з історії Франції XVII століття і доповніть свою відповідь.
3. Коротко охарактеризуйте кожен з трьох складників класицизму.
4. Назвіть основні правила класицизму. У чому полягав їх сенс?
5. У чому особливість героїв творів класицизму?
6. Якого героя класицисти вважали ідеальним?

Для самостійної роботи

Відомо, що життя в абсолютистській Франції будувалося за принципом піраміди, на вершині якої перебував король. Як цей принцип позначився на розробленні жанрів у літературі Франції XVII століття?

Для майбутніх філологів

Людовик XIV стверджував: «Держава – це я». Які взаємини склалися в людей мистецтва з верховною владою? Покажіть це на прикладі Мольєра, підготувавши виступ перед класом. Використайте як додаткову літературу роман Михайла Булгакова «Життя пана де Мольєра».

ЖАН-БАТИСТ МОЛЬЄР (1622–1673)

*Сильного удару вадам можна завдати,
виставивши їх на загальне осміяння.
Осуд легко переноситься, а глузування – не так.
Ніхто не хоче бути смішним.
Жан-Батист Мольєр*

Ім'я Мольєра по праву можна поставити поряд з видатними письменниками світу. За життя він отримав загальноєвропейське визнання, а після смерті здобув світову популярність.

Він був великим драматургом і актором, усією душею і всім життям належав театру. Потрібен був репертуар – він писав для театру п'єси, ставив їх як режисер. Для того, щоб театр мав успіх, треба

було згуртувати акторів у єдину трупу, в якій любов до мистецтва поєднувалася б із суворою дисципліною, – і Мольєр очолив театр, став його директором. Він створив жанр «високої комедії», відкривши нову сторінку в історії світового театру. «Основою високої комедії є не один лише сміх, а й розвиток характерів ... нерідко (вона) наближається до трагедії», – писав Олександр Пушкін, який вважав Мольєра «велетнем».

Жан-Батист Поклен народився в Парижі 22 січня 1622 року. Його батько – королівський шпалерник, торговець тканинами – був досить заможною людиною. Він улаштував сина в кращий заклад Франції того часу – Клермонський коледж. П'ять років Жан-Батист вивчав науки. Він опанував давньогрецьку і латину, читав античну класику, а улюблену поему «Про природу речей» Лукреція переклав рідною французькою. Особливе значення для юнака мало спілкування з П'єром Гассенді – оригінальним французьким філософом і математиком, шанувальником Коперника. Він прищепив Жану «ненависть до схоластики⁴, повагу до досвіду, презирство до фальші і манірності» (М. Булгаков). У коледжі, окрім глибоких системних знань, Жан-Батист знайшов друзів на все життя. Це були літератор Шапель, майбутній знаменитий мандрівник Берньє, письменник Сірано де Бержерак, які підтримували Мольєра в найважчі хвилини життя. Усі вони були вільнодумцями, як називали тоді допитливих, мислячих людей. Навчаючись у коледжі, юнак любив разом з друзями бувати на Новому мосту, де виступали бродячі комедіанти, свої, французькі, й італійці. Там Мольєр ґрунтовно ознайомився з репертуаром Болота і Бургундського Готелюб, бачив усі п'єси Корнеля.

На одній з вистав Жан-Батист познайомився з прекрасною трагічною актрисою Мадленою Бежар і її родиною – пристрасними шанувальниками театру. Саме вони стануть акторами створеного пізніше (1643 р.) Жаном-Батистом Покленом Блискучого театру, що нікому з них не принесе ні слави, ні благополуччя. Проіснувавши два роки, театр прогорів. Поклен зник, «перетворившись» на Мольєра. Актор змінив ім'я, щоб не ганьбити батька, адже професія актора в XVII ст. вважалася гріховною.

На довгих тринадцять років Мольєр зі своїми акторами поїхав із Парижа, щоб повернутися знаменитим. Мандруючи країною, актори заробляли на життя виставами. Репертуар був бідним, і Мольєр узявся за перо. Виявилося, що він талановитий поет, справжній комедіограф: веселі, дотепні п'єси припали до душі публіці. Успіх був неймовірним, слава про театр Мольєра ширилась по всій Франції.

І от Мольєр у Парижі. У 1858 році він, заручившись підтримкою «єдиного брата коро-

ля» Філіпа Орлеанського, ставить нову трагедію Корнеля «Нікомед», що, як і всі попередні трагедійні постановки Мольєра, провалилася. Публіка, король і «єдиний брат» були глибоко розчаровані. Звернувшись до короля, Мольєр запропонував подивитися комедію, і король погодився. Успіх був беззаперечним. Зал тремтів від реготу. «Закоханий лікар» Мольєра приніс трупі визнання двору і дозвіл залишитися в Парижі. До розпорядження акторів було віддано приміщення театру Пті-Бурбон.

Настав період творчості і театральних успіхів, що не давали спокою бургундцям: на голову Мольєра посипалися нападки і глузування. Зокрема, їх викликала одна з нових п'єс Мольєра – «Кумедні манірники», що висміювала прихильниць преціозної літератури, їхню химерну, вітійовату, малозрозумілу мову. Удар преціозниць прийшовся якраз на дні небувалого успіху і повного торжества Мольєра-актора, який зіграв головну роль у своїй комедії «Сганарель, або Уявний рогоносець». Розлючені дами зруйнували приміщення, декорації і весь реквізит мольєрівського театру.

Король наказав дати Мольєру інше приміщення – палац Пале-Рояль, що потребував ремонту. Актори взялися за підробіток: трупу запрошували до своїх маєтків вельможі, серед них – кардинал Мазаріні, який від імені короля подарував театру три тисячі ліврів, – цієї суми вистачило на ремонт.

У січні 1661 року трупа Мольєра переїхала в Пале-Рояль – своє нове приміщення. Мольєр грав у театрі, писав нові п'єси та, як сказали б сьогодні, сценарії свят, ставив їх у палацах короля і його міністрів. Одна за одною з'явилися його кращі п'єси: «Школа чоловіків», «Школа дружин», нарешті, «Тартюф». Постановлений у Версалі, він викликав обурення королеви-матері і налаштував проти Мольєра католицьке духовенство – справжніх лицемірів-тартюфів. Король заборонив постановку цієї їдкої сатиричної комедії. Цілих п'ять років Мольєр боровся за повернення її на сцену.

Боротьба з ворогами забрала в Мольєра чимало сил. Підтримували друзі, які часто відвідували його. Незадовго до «Тартюфа» Жан-Батист одружився і винайняв житло в передмісті Парижа. Сюди приїжджали знаменитий байкар Лафонтен, сатирик Буало та інші. Якимось Людовик XIV запитав Н. Буало, кого він вважає найкращим письменником століття. «Володарю, це – Мольєр», – відповів Буало.

5 лютого 1669 року, через п'ять років після заборони, грізну комедію «Тартюф» побачила паризька публіка...

Пригрітий господарем будинку Оргоном, Тартюф, видаючи себе за праведника, поступово все прибирає до рук. Він – лицемір, проноза, який видає себе за святенника, прикриваючись по-

силаннями на Святе Письмо. Залицяючись до дружини Оргона, він має намір побратися з його дочкою. Тартюф домігся вигнання сина господаря з дому, прибирає до рук усе майно Оргона і пише на нього донос у поліцію... Розв'язка виявляється несподіваною: Тартюф приводить поліцейського, щоб вигнати всю родину з дому, а Оргона ув'язнити. Але, на щастя, поліцейський від імені короля заарештовує і веде до в'язниці самого Тартюфа: як шахрая його давно розшукували.

Слідом за цією блискучою сатиричною комедією Мольєр створив не менш талановиті – «Дон Жуан», «Мізантроп», «Міщанин-шляхтич», які й сьогодні не сходять зі сцен театрів світу і сприймаються як сучасні твори. Вони актуальні, бо спрямовані проти лицемірства, насильства, несправедливості.

Остання комедія й остання роль – «Уявний хворий». Жодна комедія Мольєра, крім «Тартюфа», не мала такого шаленого успіху. Смертельно хворий Мольєр грав уявного хворого, сміючись над його тваринним страхом перед смертю, над невіглаством лікарів, над їхнім користолюбством, над лицемірством дружини, яка живе з ним заради його грошей. Хворий, стомлений, відчуваючи наближення смерті, Мольєр грав у той вечір, 17 лютого 1673 року здорову людину, яка страждає, бо боїться померти...

Його ховали на четвертий день: він не зрікся свого ремесла, тож церква заборонила здійснити обряд. Знадобилося втручання короля, щоб тіло Мольєра дозволили поховати на цвинтарі Святого Йосипа серед самогубців і нехрещених дітей.

Минуло понад сто років, і вдячні нащадки прийшли, щоб з почестями перенести останки славного сина Франції в Пантеон. Але ніхто не міг вказати точне місце його поховання.

Театр Французької Комедії, що по праву називається Будинком Мольєра, й досі здригається від сміху публіки над його п'єсами.

Заяпитання і завдання

1. Які факти юності Мольєра (Поклена) вплинули на усвідомлення ним свого покликання?
2. Що дало майбутньому актору і драматургу навчання в Клермонському коледжі?
3. Зазнавши невдачі з організацією Блискучого театру, Мольєр з трупою акторів виїхав до провінції. Чим пояснити таке рішення акторів Блискучого театру? Що дало важке життя мандрівних акторів Мольєру і всій його трупі?
4. Відомо, що Мольєр жодного разу не мав успіху в ролі трагічного героя. Його закидали яблуками, висміювали, а він знову і знову звертався до трагедії. Чим можна пояснити таку поведінку геніального комічного актора?

5. Який період творчого життя Мольєра-драматурга найбільш плідний? Чому саме в цей період він створив найбільш досконалі комедії?
6. Англійський письменник і драматург Сомерсет Моєм вважав, що в комедії «сміху треба домагатися заради сміху». Мольєр, який вийшов за межі своєї країни й рубежі свого століття, по-іншому уявляв собі роль комедії. У чому ж він бачив завдання комедії? Чому деякі його комедії називаються «школою» («Школа чоловіків», «Школа дружин»)?

Для самостійної роботи

1. Однією з вершин творчості Мольєра є комедія «Тартюф», що викриває лицемірство і святенництво. Підготуйте виразне читання за ролями уривка з цієї комедії, який вам найбільше сподобався.
2. Після першої постановки комедію «Тартюф» було заборонено, незважаючи на те, що Людовіку XIV вона сподобалася. Поміркуйте, яку роль у долі Мольєра зіграла ця комедія?

ТВОРЧА ІСТОРІЯ КОМЕДІЇ «МІЩАНИН-ШЛЯХТИЧ»

18 липня 1668 року у Версалі було представлено невеличку п'єсу в прозі «Жорж Данден» – про розчарування заможного буржуа, котрий одружився зі шляхетною панною. Головний герой комедії «Міщанин-шляхтич», пан Журден, – найближчий побратим Жоржа Дандена. Сюжет п'єси взятий Мольєром із життя: багаті аристократи з часом розорялися і втрачали свої економічні позиції, зберігаючи всі привілеї та політичну владу. Буржуа, які накопичили багатство, намагалися зайняти гідне місце в суспільстві, прагнучи породичатися з аристократами і купуючи їхні титули.

Була й конкретна причина появи цієї комедії Мольєра. Восени 1669 року до Парижа прибуло турецьке посольство. Зверхня поведінка турецького посла, який заявив, що на коні його повелителя дорогоцінніше каміння більше, ніж на костюмі короля Франції, страшенно розлютила Людовика XIV. Він вислав посла з країни, а Мольєру замовив комедію, в якій би висміювалися турецькі церемонії.

Мольєр був неперевершеним майстром комедії, але Людовик XIV вимагав від нього музичних і танцювальних сцен. Поєднати пристрасть драматурга до викриття вад і прихильність короля до балету міг тільки Мольєр: він написав чудову комедію-балет «Міщанин-шляхтич», яку було розіграно перед королем 14 листопада 1670 року.

Комедія то вибухала сміхом соковитих фарсів – улюблених публікою майданних сцен,ок,

то тішила тонкою іронією, то звучала гірким сарказмом, то раптом ставала м'якою і мудрою, вражаючи глибиною думки і ненав'язливими почуттями.

Подивившись «Міщанина-шляхтича», король не сказав авторові ні слова. За справу взялися придворні, організувавши проти Мольєра справжнє цькування.

Через п'ять днів вистава йшла вдруге. Увесь цей час Мольєр не виходив з дому, намагаючись зрозуміти, в чому причина невдачі. Двір одностайно критикував комедію. Після другої вистави Людовик XIV висловив, нарешті, свою думку: «Я нічого не сказав вам про вашу п'єсу після першої вистави, мені здавалося, що я зачарований лише її постановкою. Насправді, Мольєр, ваша п'єса чудова, і з усього, створеного вами, ніщо мене так не розважило».

23 листопада відбулася прем'єра вистави в Парижі. Парижани аплодували стоячи! Їхнє щире захоплення змусило Мольєра забути про муки тих п'яти днів, коли злі язики придворних краляли його душу.

МІЩАНИН-ШЛЯХТИЧ

Заглибимося в текст комедії

1. Яким ви уявляєте пана Журдена з діалогу навчителів музики і танців на початку п'єси? Прокоментуйте їхні репліки щодо нього.

2. Яку основну мету переслідують вони, долучаючи «міщанина-неука» до вишуканого смаку?

3. Яка думка про Журдена складається у читача (глядача) за його зовнішнім виглядом, судженнями про моду, мистецтво? Пан Журден справді прагне бути освіченим чи лише вдає такого?

4. Зверніть увагу, які науки і мистецтва обирає для себе Журден. Чим він керується в цьому виборі? У чому комізм сцен навчання Журдена фехтування, правильної вимови голосних, діалогу про записку-освідчення маркізі?

5. Таким чином, головне для Журдена в його прагненні шляхетності – наслідування аристократів, їхнього способу життя, звичок, моди тощо. Це дуже швидко засвоюють усі навколо – найняті ним навчителі, кравець, слуги – і починають маніпулювати ним, тобто використовувати у своїх цілях.

Прокоментуйте у зв'язку з цим сцени з другої дії (яви 8 і 9).

6. За часів Мольєра при королівському дворі дуже популярними були театральні вистави, які супроводжувалися музикою, танцями, піснями. Яку роль, на вашу думку, відіграє балет в аналізованих сценах комедії?

7. Прагнучи набратися розуму, «щоб не пастися задніх у пристойному товаристві», Журден, однак, не послідовний у своїх вчинках. Поспостерігайте за поведінкою героя залежно від того,

хто перед ним (дія 3, яви 3, 4). Як виявляється характер Журдена в суперечках із дружиною і служницею Ніколь? Чому він лабузниться перед Дорантом? (*Робота в групах*).

8. Ви переконалися, що оточення Журдена, крім його дружини і служниці, підігрує йому, маючи кожен свій зиск. Найвправнішим маніпулятором у п'єсі є представник придворної знаті граф Дорант. Прокоментуйте сцени, в яких Мольєр викриває його. Яким ми бачимо Журдена в цих сценах – смішним чи жалюгідним? (*Робота в групах*).

9. У класицистичній п'єсі персонажів ділили на позитивних і негативних. Клеонт, наречений дочки Журдена, – явно позитивний персонаж. Прочитайте монолог Клеонта в сцені, де він просить у Журдена руки Люсіль. Порівняйте життєву позицію його і Журдена. У чому Клеонт протиставлений Журдену? (Дія 3, ява 12).

10. «У тому, що я знаюся зі знатними панями, видно мій здоровий глузд», – каже Журден. Та його прагнення стати шляхтичем призводить до повної втрати здорового глузду. Прокоментуйте, як він стає заручником свого марнославства, як розігрують його всі – від слуги до власної дочки (дія 4, ява 5). Яка роль у розумінні ідейного змісту п'єси східної буфонади посвячення Журдена в «мамамуши»?

11. Над чим сміється Мольєр: над запізнілим потягом Журдена до наук чи над захопленням фальшивими кумирами, що доходить до низькопоклонства, коли людина втрачає гідність? У яких сценах комедії це виявляється найбільш яскраво?

12. Особливістю класицистичної комедії є й те, що автор в уста одного з героїв вкладає своє ставлення до зображуваного, передає власні думки. Такі герої називаються резонерами. Чи є в комедії Мольєра резонер? Хто він? Які думки доносить до глядача і читача?

13. Однією з важливих особливостей творчості Мольєра є викриття аристократичної культури. Як висміюється ця культура в комедії «Міщанин-шляхтич»? З якими образами вона пов'язана?

14. Поміркуйте, чому після першої постановки п'єси придворна знать не прийняла її?

15. Мольєр є драматургом-новатором, творцем комедії-балету. З якими обставинами пов'язана поява цього жанру в його творчості?

16. Розподіліть між собою ролі і розіграйте улюблені сцени з комедії в класі. (*Робота в групах*).

Для самостійної роботи

Прочитайте вірш, написаний сучасником і другом Мольєра Н. Буало.

*Пока дощатий гроб и горсть земли печальной
Не скрyli навсегда поэта прах опальный,
Его комедии, что все сегодня чтут,
С презреньем отвергал тупой и чванный шут.
Надев роскошные придворные одежды,
На представленье шли тупицы и невежды,*

*И пьеса новая, где каждый стих блистал,
Была обречена их кликой на провал.
Иного зрелища хотелось бы вельможе.
Графиня в ужасе бежала вон из ложи,
Маркиз, узнав ханже суровый приговор,
Готов был автора отправить на костёр.
И не жалел виконт проклятий самых чёрных
За то, что осмеял поэт посмел придворных.*
Переклад В. Нестерової

У якій атмосфері жив і творив Мольєр? Як Н. Буало відобразив у своєму вірші силу і безсмертя комедійного мистецтва великого Мольєра?

Для дискусії

Класицисти створювали образ-характер, якому приписували рису, властиву великій кількості людей, типову для багатьох. Образ-характер – це герой однієї риси (за задумом Мольєра, таким є Журден.) Чи згодні ви з цим твердженням? Свої докази обґрунтуйте, спираючись на текст.

Для майбутніх філологів

Прагнення розбагатілих представників третього стану – купців, міщан, ремісників отримати дворянський титул – популярна тема в світовій літературі XVII–XIX століть. Вона порушувалася і в українській літературі кінця XIX – початку XX століття, коли буржуазні відносини в нашій країні розвивалися найбільш інтенсивно. Як і французькі буржуа, козацька верхівка і багаті селяни мріяли стати шляхтою – привілейованою частиною суспільства.

Прочитайте українську комедію Михайла Старицького «За двома зайцями». У чому її схожість з комедією Мольєра? Які прийоми комічного використовує автор?

Розширюємо культурний кругозір

З часу створення комедія «Міщанин-шляхтич» не сходить зі сцен театрів світу. Її ставлять у Парижі і Києві, Нью-Йорку і Єревані, Москві та Петербурзі. Сюжет п'єси послужив основою для однойменного балетного спектаклю за музикою німецького композитора Ріхарда Штрауса. За мотивами «Міщанина-шляхтича» створено оперету «Ах, вищий світ!», що йде в музичних театрах.

За цією комедією Мольєра створено кілька фільмів, останні – «Мольєр» режисера Лорана Тірара (Франція, 2007 р.) та «Міщанин-шляхтич» Крістіана Де Шалонжа (Франція, 2009 р.).

Чим приваблює ця п'єса сучасного читача і глядача? Які порушені в ній проблеми актуальні для людей різних часів?

Комедія класицизму

Кращі комедії Мольєра Буало назвав «високими» і вважав їх зразками мистецтва класицизму.

Віра в силу розуму, громадянський пафос, прагнення до стрункості композиції, ясності і точності висловлення думок, до повчальності змісту, дотримання трьох єдностей – усі ці принципи Мольєр блискуче втілює у своїй творчості.

Як і інші комедії Мольєра, «Міщанин-шляхтич» вирізняється чіткою композицією, динамічним розвитком дії. Веселий сміх поєднується в комедії з сатирою, спрямованою на викриття вад не тільки однієї людини, а й суспільства в цілому – і заможних буржуа, й аристократів, які розорилися і зазирають у їхні гаманці.

Сцени посвячення Журдена в «мамамуши» (слово придумав Мольєр) – це кульмінація комедії (IV–V дії).

У IV–V діях починається справжня блискуча гра – буфонада. У ній переплелися дві сюжетні лінії. Перша – лінія молодих закоханих (Клеонта і дочки Журдена, Люсіль), які прагнуть об'єднати свої долі.

Друга сюжетна лінія є розвитком традиції французького фарсу, сюжетом якого була сварка між дурним чоловіком і розумною дружиною. У комедії Мольєра – це зображення господаря родини, який втратив здоровий глузд і сам змушує сім'ю йти на обман і дурити його.

Обидві сюжетні лінії нерозривно пов'язані (єдність дії) образами комедії. Комедія характеру (Журдена) постає на тлі комедії звичаїв, які відображають усі інші персонажі: Дорант і Дорімена; Люсіль, Клеонт і пані Журден, слуги; навчителі музики, танців, фехтування, філософії тощо. Такий закон класицистичної комедії моралі, що надає їй своєрідності.

Глядачі і читачі легко відзначають і таку особливість класицизму в мольєрівській комедії, як поділ героїв на позитивних і негативних. Клеонт, слуги, Ніколь і Ков'ель, пані Журден, Люсіль демонструють позитивні риси (розсудливість, щирість тощо). Дорант, Дорімена, навчителі, кравець та інші втілюють якості явно негативні.

У комедії дотримано також єдності місця і часу: дія відбувається в Парижі, в будинку пана Журдена протягом одного дня.

Комедія моралі «Міщанин-шляхтич» має ще й інше жанрове визначення – комедія-балет. Яскрава, насичена музикою, балетом і буфонадою, комедійна форма дала змогу Мольєру виставити на посміховисько всіх французьких «мамамуші», не зважаючи на їхнє походження. Музика, балет і буфонада об'єднали в нерозривне ціле два компоненти: «повчати» і «розважати», говорити яскраво і захоплено не про античні чесноти, а про сучасні вади.

Запитання і завдання

1. Чому п'єсу Мольєра «Міщанин-шляхтич» вважають зразком комедії класицизму?

2. У чому виявляється єдність дії в комедії?

3. Чому комедію «Міщанин-шляхтич» називають комедією моралі?

4. Що таке буфонада? Як вона пов'язана із завданнями, які ставив перед собою драматург?

5. Які ще особливості характерні для класицистичної комедії «Міщанин-шляхтич»?